

Byns Gård under 40-talet

Några minnen nedtecknade av Per Almqvist i samråd med Inga Håkansson

Längs Byvägen i början

Byggnadsingenjör Erik Nilsson köpte 1939 gården Byn av Hilmer och Hilda Westerberg för 80 000 kr. Han lät omgående stycka av fritidstomter och anlägga vägar mm. Gården arrenderades ut. Erik och Maja Nilsson bodde i en mindre trävilla, ungefär där nu radhusens samlingssal är belägen. De hade fyra barn varav två etablerade sig på Djurö. Eftersom det fortfarande fanns odlingsbar mark i egendomen fortsatte verksamheten på gården en tid genom arrendatorn Möller. Man kunde bl.a. köpa mjölk där, men även på andra små gårdar som hos Ebba i Kallviken.

Mina föräldrar köpte Byvägen 4 för 4000 kr av Erik Nilsson i september 1939. Det var den andra tomten som såldes på området, Följande år uppfördes en monteringsfärdig stuga (Svenska Trähus) om drygt 40 m² samt öppen veranda. Huset hade tre sovhytter, ett litet kök och dito tvättrum samt ett vardagsrum i vinkel med öppen spis. Vidare uppfördes en mindre byggnad med redskapsbod, vedbod och dass samt en "spång" till den holme som hörde till. Byggmästaren som anlätades var inte från trakten och hade en viss benägenhet att fira så kvalitet och färdigtider som utlovats överensstämde till en början inte alltid med verkligheten. Men min pappa, som själv var i träbranschen, hade bra kontroll så bygget kunde slutföras till rimlig belåtenhet.

Min far reste en del för sin firma och hade därför gengasaggregat på bilen, en Ford V8 1939. Gasgeneratorn och tillhörande filter var monterade bak på bilen. Bagageutrymmet användes till att förvara säckarna med träkol. Motoreffekten var hälften mot vid bensin och räckvidden för en fyllning i "grytan" var endast några mil så det behövde fyllas på mer kol vid Grisslinge. Under kriget köpte min far en " nordisk 22a" utan motor som ankrades vid Barnholmen eller i Hamnviken. Till Byviken gick inte att komma, det var för grunt. Det var en utmaning att kryssa ut genom den smala kanalen till Älgöfjärden eller paddla hem vid bleke.

Närmaste grannar var familjen Jansson tvärs över vägen, Rut och Gunnar samt barnen Inga och Bengt som när vi först träffades var 12 resp. 14 år. Gunnar var typograf och Rut hade tidigare haft en tobaksaffär på Västerlånggatan och Kungsholmen. Janssons hade börjat hyra sommarställe på Djurö i början av 20-talet. Fram till 1938 hyrde de övervåningen i Byn som då var en riktig bondgård med kor och hästar vilket gav Inga och Bengt många roliga upplevelser. I samband med att Westerbergs sålde gården hyrde Janssons 1939 Wennerströms sjöstuga och köpte under året den nuvarande tomten med befintligt hus för 3500 kr av pappan till skådespelaren Egon Larsson. Tomten var avstyckad från Byn redan 1923. Huset var helt uppbyggt av tunna brädor som i omgångar fraktats med ångbåt till bryggan i Bruksfladen och burits därifrån. Jag och min bror Rolf var ofta över till de barnkära grannarna. Där hände intressanta saker, bl.a. sprängdes ett täckdike där hålen för sprängämnet borrades för hand med hjälp av slägga. På Janssons veranda fanns en elegant vevgrammofon med många intressanta "stenkakor".

Inga gifte sig med Hans Håkansson och har fortfarande sommarbostad på den ursprungliga tomten. Hon är därmed den som bott längst inom området.

Omgivningen i övrigt var rena landet. Lösa hästar från den nu utarrenderade gården sprang över tomten och på ängen snett över vägen, senare Hedlunds, skördades hö eller gick kvigor på bete.

I kröken nedanför backen, nu Henry Håkanssons, bodde sedan 20-talet skomakare Wadström

med fru och adopterade sonen Johan. De hade höns och bad man vackert kunde man få köpa några ägg att dryga ut kristidsmenyn med. Fru Wadström avled 1947 och mannen bodde kvar en tid och flyttade sedan till ålderdomshemmet där han avled i mitten av 50-talet. Han brukade sitta på en sockerlåda utanför sitt hus och iaktta den då inte särskilt omfattande trafiken på Byvägen. Den gamla katten "Gubben" ,som var lomhörd, kunde ibland ta siesta mitt på vägen.

Johan, som hade ett rum i samma stuga som skomakeriet, bredvid bostadshuset, kom att försörja sig som målare. Wadströms hade även en adoptivdotter, Sigrid, som gifte sig med Karl Österman som innehade Djurös enda livsmedelsbutik.

Nära början av Byvägen bodde den temperamentsfulle Fridolf Wennerström med fru Helga och tre döttrar. Han var byggare och anlätades en tid som "uppsyningsman" inom vägföreningen. Helga var lokal chef inom lottarörelsen och avled 1956. En av döttrarna gifte sig med Ersson som hade motorverkstad och hon blev senare föreståndare för öns ålderdomshem. En annan syster arbetade i en butik för Persons Garn i Stockholm . Wennerströms sjöstuga hyrdes många somrar av änkan Signe Karlsson som ofta spelade kort, bl.a. Kille med andra sommargäster.

Precis i början av Byvägen hade Hilda och Hilmer Westerberg tagit undan en egen tomt och byggt en stor trävilla. I villan bodde också dottern Ingegerd med maken Alfred Wennström som var byggare. Paret sålde också en tid färsk fisk från en "fiskbil". Deras barn bor nu på tomten, dottersonen Bo Wennström med familj i trävillan och hans syster Britt Axelsson med familj i ett hus vid Byvägen.

Westerbergs hyrde ut delar av sitt stora hus till sommargäster, bl.a. till min klasskamrat Philips familj som sedan köpte eget sommarställe i området. För att bereda plats flyttade Hilmer under somrarna upp på vinden eller till hönshuset.

Allt efter hand såldes tomterna i Byområdet. Närmast oss, på Byvägen 6, sambodde Anni Lang och Arvid Eriksson. Hon var frisör från Finland och han byggnadsingenjör. Anni som blev över nittio år hade mycket att berätta bl.a. om hur hon rakade ryska officerare i Helsingfors före revolutionen.

På Byvägen 8 uppförde Erik Nilssons son Olle ett hus åt sig, men fastigheten såldes sedan till Philip och Alice Wegelius med barnen Philip jr., som var min klasskamrat, och Britt.

Följande tomter på Byvägen, mot kanalen, innehades av åkare Lindgren med fru och sonen Ernst- Gunnar samt rörmokare Nicklasson med fru, sonen Bo och en dotter.

På andra sidan vägen köpte Erik och Sigrid Thomé-Mattson, med sonen Bo, två intilliggande tomter och på berget bakom Janssons etablerade sig familjen Hedenfalk.

Ängen mitt emot oss köptes efter en tid av Nils och Karin Hedlund med dottern Barbro. De planterade fruktträd och björkar på den öppna ängen så att den övergick till en lummig trädgårdstomt.

En av de tidiga sommarboende som trafikerade Byvägen var Kurt Haijby. Han hade tomten, som nu tillhör Tyren, på Björkvägen mellan föreningens båda bryggor. Han hade fina bilar, en vinröd Buick 1939 med rak åtta och senare efter kriget ett dollargrin av samma märke. Han hade också en fin mahognybåt, Hajen med båthus som ännu finns kvar, samt en egen fyr som också finns kvar.

Efter Gustav V:s död uppkom den sk. Haijbyaffären som handlade om utnyttjning av den

homosexuelle kungen och överföring av stora summor pengar. Kurt Haijby tog senare sitt liv. Änkan och en finsk fosterson fick stöd av bl.a. Hilda Westerberg som sände grönsaker mm. med oss till stan att avlämnas vid lägenheten på Villagatan

Kanalen ut från Djurövikens var så grund att man vid lågvatten knappt kunde ta sig igenom med roddbåt. En senare muddring bekostades gemensamt av de flesta strandägarna kring viken.

Vid vissa tider under kriget fanns luftbevakningssoldater på ön vilket attraherade öns flickor bl.a. vår barnflicka Viola. Med hjälp av kikare bevakades inte bara flygverksamheten utan även badande i närliggande vikar, med och utan baddräkt.

Brunn fanns inte på tomten från början utan vattnet måste bäras i hinkar från en av de gemensamma brunnarna eller, första tiden, ända från gården.

El fick inte installeras under kriget så det gällde att utnyttja dagsljuset. Stearinljus var ransonerade och fick utnyttjas sparsamt under sensommarkvällarna. Så småningom fick vi en fotogenlampa med glödstrumpa som lyste riktigt bra. Matlagning skedde på vedspisen eller på en fotogenspis. Maten förvarades i ett källarutrymme som ibland fick hjälp med kylan av isblock från Westerbergs isstack. Den mesta maten var ransonerad men drygades ut med fisk från viken, gädda, abborre, sutare mm.

Något år slog höskörden fel. Då fick man skära vass som föda till djuren på gården.

En småbonde hette Gyllenfors. Han var lite egen men snäll. En söndag skjutsade han fyra av oss barn med häst och flakvagn till Överby och tillbaka, vilket uppskattades mycket.

Mer om Djurö då

Midsommarafton firades traditionsenligt med dans kring stängen under ledning av Åke Fellbom, farbror Åke. Det var på en äng bredvid dåvarande skolans två trähus som jag tror fortfarande finns kvar på nuvarande skolområde.

Bredvid skolan bodde mångsysslaren Lindqvist i det hus som nu kallas Lindgården. Han var bl.a. brandchef, lantbrukare och åkare med en trehjuling. Hans fru drev kafé i trädgården. "Brandkåren" disponerade en handdriven spruta med trätunna på en vagn som fanns i samma byggnad som väntsalen vid ångbåtsbryggan.

Där hyresfastigheterna nu är belägna fanns några träbyggnader, bl.a. den lilla röda stugan "Björkås". De första röda radhuslängorna som byggdes väckte stor diskussion.

En person som jag minns från min barndom var "gubben" Löwström som var slaktare och som bodde i Eriksberg, det stora vita huset vid Kanholmsfjärden. En annan var Åkerberg som gav min mor plantor av hallon med härliga fingerborgsformade bär. Hans dotter Gullan, gift Henriksson, hade handelsträdgård vid Tallatta. Hon gifte senare om sig med Johan Wadström.

På Vindö, mellan Sollenkroka och Överby fanns en dansbana som var flitigt utnyttjad under sommaren. Det hände att ungdomar efter arbetets slut på lördag kl 14 cyklade från Stockholm direkt till dansbanan, dansade några timmar för att på natten fortsätta till sommarstället.

Kommunikationen med Stockholm var med buss eller båt samt för ett fåtal med gengasbil.

Från 1938 fanns en färja som tog 8 bilar. Den gick mellan Ramsmoraviken, några hundra meter öster om nuvarande brofästet, till ett ställe på Djurö nedanför nuvarande avfallsterminalen.

Vägarna på ön såväl som till Grisslinge var endast belagda med grus. Scaniabussarna från Trafikbolaget Stockholm-Björknäs-Värmdö (Björknäsbusarna) var klargula med en svart rand och kunde knappt mötas på den smala vägen. Slutstationen i Stockholm var vid Borgmästargatan på Söder.

Det fanns tre motorfordon stationerade på ön, Östermans A-Ford "pickup", Karlssons taxi och Lindqvists trehjulning för transport av folk och saker som komplement till hästvagnarna.

För att åka med bussen till stan från Ramsmoraviken fick man först ta sig till fots, per cykel eller kanske med häst och vagn till färjan. Där Djuröbron sedan 1962 spänner sin båge låg ofta pansarskeppet Äran och spärrade infarten till Stockholm via Vindö ström för en eventuell fiende.

Ångbåt kunde man åka från bryggan vid Bruksfladen till pontonbryggan vid Slussen. Det var Sandhamn I och Sandhamns Express, som ännu trafikerar skärgården under namnet Norrskär. Jag stod ofta och tittade ned i maskinrummet. Troligen tog jag intryck eftersom jag senare i livet kom att ägna mig en del åt ångtekniken.

Färjan sköttes av skepparna Karlsson som var kort, rund och temperamentsfull samt Nilsson som var lång, smal och lugn. Färjan kunde frakta åtta bilar åt gången och en runda tog en halv timme. I början av kriget var den ur drift några månader för ombyggnad till gengas. Då var en liten passbåt enda möjligheten att ta sig över.

Senare när biltrafiken ökade bildades tidvis långa köer vid färjelägena. Så småningom sattes en och senare två extra färjor in tills bron slutligen kom till stånd. På ön tillkom en lokal busslinje.

På djurösidan kunde man handla korv och godis i Lisa Janssons kiosk under ibland timslång väntan. Lisa var gift med "Djurökungen" Erik Jansson som i stort skötte dåvarande Djurö kommun på egen hand. Han sågs ofta flänga runt på sin moped. Lisa var en verbal begåvning som skötte konversationen helt på egen hand och hon kallades därför "Tala och Svara".

Förutom Janssons hade familjen Österman en dominerande ställning som bl.a. lanthandlare, fjärdingsman, distriktssköterska och postföreståndare. Firma John Österman var till en början ensam om varuhandeln med en butik på Djurö (del av nuvarande ICA) och en vid Sollenkroka.

Det var expediering över disk och det tog tid. Man fick ta en nummerbricka och bedöma om det var lönt att vänta eller om man kunde cykla hem en stund. Posten låg i samma hus som butiken. Kl 12, tror jag, hade gamla fröken Österman upprop och utdelning av post och tidningar, men det gick även att hämta senare om postkontoret då var öppet. Fjärdingsmannen hade en del uppgifter på grund av kristiden men höll också ordning bl.a. genom att haffa ungdomar som cyklade utan lykta från dansbanan eller den ambulerande tältbion på strandängen vid Winbergs varv. Det blev dryga böter, 25 kronor!

Olle Nilsson, son till Erik, var byggnadsingenjör. Han uppförde ett antal hus bl.a. åt sig själv på andra sidan "stora"vägen mitt emot gården, några sommarhus inom Byområdet, de första radhuslängorna vid Björkås och en butik i gult tegel, nuvarande vårdcentralen, för att konkurrera med befintlig handelsbod. Olles fru Ebba efterträdde Märta Österman som distriktssköterska och hans syster Brita drev tillsammans med sin man ett hönseri på gården.